

παρά τὴν Δημητριάδα μέγας δούξ ἀνεῖδεται (1). Καὶ τῆς βασιλίδος δὲ τῶν πόλεων ἑπαρχος ἀναγράφεται ἐν στίχ. 21-22. Φαίνεται δέ, ὡς ἐκ τῶν πρώτων στίχων ἐκατέρου τῶν ἐπιγράμμάτων συνάγεται, ὅτι καὶ αἱ εἰκόνες τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ τῆς τοῦ Ἰσαακίου ἐγγόνης ἦσαν ἐκεῖ που πλησίον τῶν τάφων ἀνακείμεναι. Ἡ δὲ τοῦ Φιλανθρώπου [Χριστοῦ] μονή, ἔθθα ὁ Ἰσαάκιος ἐτάφη, ἦν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ κτίσμα, ἐν ἧ καὶ αὐτὸς οὕτως ἐτάφη (2). Ἀγνούμενον δ' ἐστὶ ποῦ τῆς πόλεως ἔκειτο.

Λείπεται μοι δὲ διαλαβεῖν ἤδη καὶ περὶ τοῦ τίς ποτε ἦν ὁ ἄμφω ταῦτα τὰ ἐπιγράμματα στιχοῦργος. Καὶ λοιπὸν ἐχέτω ὁ λόγος ὄδε. Ἐν τῷ ἑπ' ἀριθ. 192 χειρογράφῳ τῆς ἀνωτέρου μνημονευθείσης μονῆς τῆς Κοσινίτης, ὡς ὁ αὐτὸς Παπαδόπουλος ἀναφέρει (3), ἀναγράφονται ταῦτα μετὰ καὶ τινῶν ἄλλων εἰς Μάρκον ἐκείνον τὸν Ἐφέσου μητροπολίτην καὶ τῶν πατρῶων δογματῶν τῆς πίστεως ἀκαταγώνιστον πρόμαχον. Ἀλλὰ καὶ ὁ τούτου ἀδελφὸς Ἰωάννης, ὁ καὶ νομοφύλαξ τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας χρηματίας, καὶ ἐν τῇ διαβεβημένη δὲ Φλωρεντινῇ συνόδῳ (τῷ 1439) παραστάς, ἐστιχοῦργησε καὶ αὐτὸς ἕτερον ἐπιτύμβιον ἐν στίχων 96 συγκείμενον οὕτω δὲ ἐπιγεγραμμένον: *Τοῦ Νομοφύλακος Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ Ἐπιτάφιον τῷ ἀθροτοπολίτῳ, ἔπερ ἐκδόδοται ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος* (4) ὑπὸ τοῦ σοφοῦ φιλέλληρος

Αἰμιλίου Legrand, καθηγητοῦ τῆς ἐν Παρίσιος σχολῆς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν, ἐκ τοῦ ἑπ' ἀριθ. 475 χειρογράφου τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων μεταληφθέν. Ἐν τούτῳ ἄμφω ἀπαντῶσιν ἐγκατεσπαρμένοι εἰκοσι καὶ τρεῖς ὅμοιοι στίχοι ἀπαρραλλάκτως ἔχοντες καὶ ἐν τοῖς νῦν ἐκδιδομένοις δυσὶν ἐπιτύμβιαις, πλην ἐλαχίστων τινῶν περὶ τὴν λέξιν μεταβολῶν. Οὕτως ἐν παραδείγματι, ἐν μὲν τῷ εἰς τὸν Λεοντάρην ἐπιγράμματι οἱ στίχοι 4-8 φέρονται αὐτολεξεί καὶ ἐν τοῖς τοῦ ἐπιταφίου στίχοις 25 καὶ 27-30, πλην μίαις παραλλαγῆς τοῦ 4^{ου} στίχου οὕτως ἔχοντος ἐν ἐκείνῳ (στίχ. 25):

τὸν ἀράθαντον τῆς Χαζαρίας στόλον,

καὶ ἑτέρας ἐν τῷ στίχῳ 8^ῳ οὕτως ἔχοντι ἐν ἐκείνῳ (στίχ. 30):

πῶσαν καταυαζόντα τὴν γῆν Γοθίας

ἐν δὲ τῷ εἰς τὸν Ἀσάνην, οἱ στίχοι 2-6, 8-12, 15, 17-20 καὶ 37-39 εὐρηνται ἀπαρραλλάκτως καὶ ἐν τοῖς τοῦ ἐπιταφίου 10-19, 34, 36, 38, 40, 82, 84 καὶ 86, πλην τινῶν ἐλαχίστων διαφορῶν. Ἐντεῦθεν ἄρα καταδῆλον, ὅτι στιχοῦργικῆν παθῶν ὁ ἀνήρ στερῶσιν ἀντίγραφην ἐν μέρει τοὺς στίχους τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἀποδοὺς οὕτως εἰς ἕτερον πρόσωπον τὰς προσούσας τοῖς ἄλλοις ἀρετάς.

Ἀθήνησιν 2 Ὀκτωβρίου 1886.

I. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ

ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΕΞ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

(Πίν. 11, 12 καὶ 13)

Αἱ ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας διανεργούμεναι ἀπὸ ἐτῶν ἤδη ἀνασκαφαὶ εἰς φῶς ἤγαγον καὶ κατὰ τὸ θέρος τοῦ τετελευτηκότος

ἐνιαυτοῦ ἀρχαιότητος πολλὰς ἐνδιαφερούσας. Ἀνασκαφέντος τοῦ γῶρου ἀρκτικῶς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ὅσπινθε ἀμίσως τῆς διπλῆς καλλομένης Στοᾶς (ιδ. σχεδ. Πρακτ. ἀρχ. Ἐταιρ. 1885) ἀπεκαλύφθη οἰκοδόμημα Ῥωμαϊκῶν (μῆκρου 50 περὶ τοῦ μέτρου καὶ πλάτους 30) ἔπερ πιθανώτατα τὸ «λουτρὸν» εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου οἰκοδομηθὲν (πρβλ. Πανσ. II, XXVIII, 6). Ὑπὸ τὰ ἔρημια τοῦ ἰκανῶς σωζόμενου κτερίου τούτου καὶ εἰς βάθος

(1) *Ib.* Ἀρσπολ. σελ. 126. Paris.— Παχυρ. εἰς Μιγ. Β', σελ. 109. Γ', σελ. 209. Δ', σελ. 333 x. 337.— Γρηγορ. Δ', σελ. 118. Γ', σελ. 195. Η', σελ. 361. ΙΑ', σελ. 534.

(2) Χωνιάτ. σελ. 12. Paris.

(3) Παράρτ. Ἀρχαιολογ. κτλ. σελ. 48.

(4) *Ib.* τὸμ. Α', σελ. 455 καὶ τὴν αὐτὴν σημείωσιν τοῦ πολιέτου Ν. Γ. Πολίτου.

μέτρων τεσσάρων μέχρις ἑπτὰ ἀνευρέθησαν σωρηδόν ἢ μονάδην, σῶα ἢ τεθλασμένα καὶ ἑλλιπῆ τὰ εἰς τρεῖς δεκάδας περίπου συμποσούμενα ἀγαλμάτια, τῶν κυριωτέρων τῶν ὁποίων δίδομεν ἐν τῷ τεύχει τούτῳ τῆς Ἐφημερίδος, ὡς δώσομεν πιθανῶς καὶ ἄλλων ἐν προσεχέσι τεύχεσιν, εἰκόνα τε καὶ περιγραφὴν. Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ὅτι τὸ περὶ οὗ πρόκειται οἰκοδόμημα εἰς δύο, ἴσα περίπου, διαιρεῖται μέρη καὶ ὅτι τὸ ἕτερον τούτων, τὸ ἀμέσως τῇ Στοᾷ συνεχόμενον, εἰς πολλὰ μικρὰ ὑποδιαιρεῖται δωμάτια, ὧν τινὰ προφανῶς εἰς λουσίον ἐχρησίμευον, ἐν ᾧ ἄλλα εἰς ἄλλην χρῆσιν καὶ δὴ καὶ εἰς «Βιβλιοθήκην» ὡς ἐξάγεται τοῦτο ἐξ ἐπιγραφῆς ἀνευρεθείσης ἐκεῖ καὶ δημοσιευθησομένης ἐν ἄλλῳ τεύχει τῆς Ἐφημερίδος ταύτης. Τὸ ἕτερον διαμέρισμα ἀποτελεῖ μεγάλην καὶ κομψὴν αἴθουσαν, ἧς τὸ δάπεδον ἐστρωμένον ἦν διὰ λεπτῶν μαρμάρου πλῆκων. Τὰ εὐρήματα ἐγένοντο ἐν ἀμφοτέροις τοῖς διαμερίσμασι καὶ δὴ τὰ μὲν ἀγαλμάτια μόνον ἐν τῷ πρώτῳ, τὰ φυσικοῦ δὲ μεγέθους ἀγάλματα μόνον ἐν τῷ δευτέρῳ διαμερίσματι, ἥτοι τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ.

Τὰ ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἀπετέλουν σύστημα· ἦσαν δὲ ταῦτα: τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τῆς Ὑγείας, τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς Ἀφροδίτης καὶ πιθανῶς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς εἰκάζω ἕνεκα μεγάλης λύρας ἀνευρεθείσης ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ. Τὰ ἀγάλματα ταῦτα, ἐξ ὧν μόνον τὴν Ἀφροδίτην ἐνταῦθα δημοσιεύομεν, εἰσὶν ἅπαντα τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐλλείπουσι δὲ ἐν τισὶ μὲν τούτων (τῇ Ἀθηνᾷ καὶ Ὑγείᾳ) αἱ κεφαλαί, ἐν ἅπασιν δὲ μέλη μικρὸν ἐνοχλοῦντα. Αἱ βάσεις τῶν ἀγαλμάτων τούτων ἀνευρέθησαν, ἐξαιρέσει τῆς τῆς Ἀφροδίτης ἅπασαι· οὐδεμία ὁμοίως τούτων φέρει ἐπιγραφὴν, ἐν ᾧ τούναντίον πᾶσαι ἐνεπίγραφοι εἰσὶν αἱ βάσεις τῶν ἀγαλμάτων, τοῦθ' ὅπερ δίκνυσι ὅτι ταῦτα μὲν ἦσαν ἀναθήματα καὶ δὴ ἐξ ἄλλου μέρους τοῦ ἱεροῦ εἰς τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ μετακομισθέντα, ἐν ᾧ ἐκεῖνα ἀρχικῶς ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐστήθησαν. Ἐπιρρῶνυσι δὲ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ τὸδε, ὅτι ἐκ μὲν τῶν μικρῶν ἀγαλμάτων εὐρέθησαν διπλᾶ τριπλᾶ καὶ ἑπταπλᾶ ἔτι εἰδῶλια τοῦ αὐτοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ἐκ τῶν μεγάλων οὐδὲ ἐν κἂν διπλοῦν.

Ἄλλ' ἔλθωμεν νῦν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐξ Ἐπιδαύρου γλυπτῶν τούτων, ὧν καίπερ μὲν ἡ τέχνη

ἰσχνὴ καὶ προβεβηκυῖα εἶνε, οἱ τύποι ὁμοίως πολλαχῶς τὸ ἐνδιαφέρον νὰ κινήσωσι δύνανται. Καὶ ἀρχόμεθα — ὡς ἐκ Διός — ἐκ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τοῦ θεοῦ δηλονότι τῆς κυρίας ἐν Ἐπιδαύρῳ λατρείας.

Ἀγαλμάτια τοῦ θεοῦ τούτου ἀνευρέθησαν ἑπτὰ καὶ ἓν, ὡς εἶπομεν, φυσικοῦ μεγέθους, οὕτινος παρελείψαμεν τὴν δημοσίευσιν ἅτε ὁμοίου ὄντος τῷ ἐν τῷ πίνακι Α' δημοσιευομένῳ ὡς πρὸς τὸν τύπον, χείρονος ὁμοίως καὶ ὑποδεεστέρου ὡς πρὸς τὴν τέχνην καὶ τὴν διατήρησιν. Τὸ δημοσιεύομενον ἀγαλμάτιον ἔχει σὺν τῇ βάσει ὕψος 0,80 μ. εἶνε δὲ καὶ τὸ μείζον τῶν ἐξ Ἐπιδαύρου τοῦ θεοῦ τούτου εἰδῶλιων, ἅτινα (ἐξαιρέσει ἑνός, περὶ οὗ ἄλλοτε) τοσοῦτον εἰσὶν ἀλλήλοις ὁμοία ὡς πρὸς τὸν τύπον, ὥστε ἡ εἰκὼν τοῦ ἑνὸς εἶνε ἅμα καὶ ἡ τῶν ἄλλων ἐὰν συγκρύνηται βαθμηδόν.

Τὰ γνωστὰ ἰστάμενα τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀγάλματα διηρέθησαν ὀρθῶς λίαν εἰς τέσσαρας τύπους ἢ μάλλον «σχήματα» ἵνα μεταχειρισθῶμεν καὶ τὴν αὐτὴν ἔκφρασιν τοῦ Thraemer (ἐν Rochers Lexicon d. Myth. λ. «Ἀσκληπιός»): τουτέστιν:

Α'. Ὁ θεὸς ἐρείδεται ἐπὶ τῆς μακρᾶς βακτηρίας τοῦ ἐστηρικμένης ὑπὸ τὴν δεξιᾶν μασχάλην, ἢ συνήθως ὑπὸ τὸ ἱμάτιον κεκαλυμμένη ἀριστερὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ σώματος.

Β'. Ἡ δεξιὰ χεὶρ κρατεῖ τὴν βραχείαν βακτηρίαν· ἡ ἀριστερὰ συνήθως ἐξέρχεται τοῦ ἱματίου ἢ ἔχει τὴν τοῦ προηγουμένου τύπου θέσιν ὑπὸ τὸ στερεοτύπως τὸν ἀριστερόν ὦμον τοῦ θεοῦ περιβάλλον ἱμάτιον.

Γ'. Ἡ μακρὰ βακτηρία ὑπὸ τὴν ἀριστερὰν μασχάλην· ὁ ἀριστερὸς βραχίον ἐν τῷ τύπῳ τούτῳ ἐξέρχεται τοῦ ἱματίου.

Δ'. Ἡ ἀριστερὰ χεὶρ ἐπὶ τῆς βραχείας βακτηρίας.

Ἡ διαφορὰ ἐν τοῖς τύποις τούτοις ἔγκειται ἐν τῇ θέσει καὶ τῷ μεγέθει τῆς βακτηρίας, τοῦ οὐσιώδους τούτου καὶ ἀπαραιτήτου τοῦ ἱατροῦ θεοῦ χαρακτηριστικοῦ. Ἐκ τῆς διαφόρου θέσεως ἢ τοῦ διαφόρου μεγέθους τῆς βακτηρίας πηγάζει καὶ ἡ διάφορος τοῦ θεοῦ στάσις ἐν τῇ μονοτονίᾳ τοῦ ἱματισμοῦ καὶ τῆς τυπικῆς τοῦ προσώπου ἐκφράσεως.

Τὸ ἡμέτερον ἀγαλμάτιον κατατάσσεται εὐχερῶς ὑπὸ τὸ τρίτον σχῆμα, τὸ ἄλλως τε καὶ σπανιώτε.

ρον άπαντων. Ὁ Θεός στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς εἰρεδόμενος καὶ ἐπὶ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ βακτηρίας τῆς ὑπὸ τὴν ἀριστερὰν μασχάλην ὃ ἐλλείπων ἀριστερὸς βραχίον ἐξήρχετο τοῦ ἱματίου, ἡ δὲ χεὶρ ἤπτετο τῆς βακτηρίας περὶ ἣν εἰλισσέτο ἀνέρωπων ὃ ὄρις. Ἡ δεξιὰ χεὶρ εἰρέεται ἐπὶ τοῦ ἰσθίου παρῆγεται δ' ὄστω τῷ θεῷ ἠρωγυτέρα τις καὶ ἠπιωτέρα ἀλλ' ἅμα καὶ μεγαλοπρεπέστερα παράστασις, εἰς ἣν ἡ μακροβρεχὴ τοῦ θεοῦ κεφαλὴ, ἡ διὰ θειαστρίου κεκοσμημένη, ἡ βραχὺ καὶ οὐλον τὸ γένειον φέρουσα, ἡ «τὸ μείλιχον καὶ πρῶον» ἐν τῷ

προσώπῳ ὑποτυποῦσα γόητρον προστίθῃσι καὶ ἀρμονίαν θέλγουσιν ὄντως.

Σημειώσεως δεῖται ὅτι ὁ ὀμαλὸς ἐλλείπει παντάπασιν ἐκ τῶν πλείστων τῶν ἐξ Ἐπιδαύρου τοῦ θεοῦ εἰδώλων μόνον ἐν εὐρήθῃ ἐσχάτως φέρον τὸν ὀμαλὸν καὶ ἕτερον δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Καββαδία ('Αρχ. Ἔφημ. 1883 I Π. 2).

Ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἡμετέρου Ἀσκληπιοῦ, τῆς διὰ γραμμῶν εἰς πέντε χωρισμένης συμμετρικᾶ διαστήματα, φέρεται τὸ ἐπιγράμμα τοῦδε, γράμμασι τῆς τετάρτης μ. Χ. εκατονταετηριδος.

Κ Σ Ι Ο Μ Α Κ Α Ρ Β Ο Υ Λ Α Ι Κ Ι Ν Υ Π Α Ρ Η Τ Ο Ι Κ Ι Ν Ο Ν Ι Ρ Ο Ι Κ
Α Ρ Η Τ Η Ρ Γ Ε Γ Α Ω Σ - Ι Κ Ο Ν Α Χ Η Ν Ε Θ Ε Τ Ο
Π Λ Ο Υ Τ Α Ρ Χ Ο Σ Κ Λ Ε Ι Ν Η Σ Θ Ε Ο Δ Ε Γ Μ Ο Ν Ο Σ Α Τ Θ Ι Δ Ο Σ Α Ι Η Σ
Α Ρ Χ Ι Ε Ρ Ε Υ Σ Κ Ε Δ Ν Ο Υ Ι Ρ Ο Π Ο Λ Ο Σ Β Ρ Ο Μ Ι Ο Υ
Ι Ε Ρ Α Π Ο Λ Η Σ Α Σ Ε Τ Ο Υ Σ Ρ Π Ε

Στοι. μίκρα, Βουλαταιν ὑπ' ἀρρήτοιον ὄνιροις
ἀρρητῆ γειωσι - ἰκόνα σὴν ἰθετο
Πλούταρχος κλεινῆς Θεοδιδόμου ἀθθιδος αἰης
ἀρχιμευς, κεινου ἱροπόλος Βρομιου
ιερπολήτας ἔτους ΡΠΕ.

Ἐν τῷ ἐπιγράμματι τούτῳ καὶ τὸ σῆμα τῶν γραμμῶν καὶ μάλιστα ἡ χρονολογία γνωρίζει ἡμῖν ἀκριβῶς τὸν χρόνον τῆς ἀναθέσεως τοῦ ἀγάλματιοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρχιμευς Πλουτάρχου, ὅστις ἱεροπόλος τῷ Ἀσκληπιῷ ἦν τὸ ἔτος ΡΠΕ τούτεστιν τὸ 185 ἀπὸ τῆς «εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδημίας» τοῦ Ἀδριανου — διότι ὀρθῶς φαίνεται ἔχει ἡ ὑπόθεσις τοῦ Foucart (Le Bas II 146, 6) ὅτι αἱ ἐν Ἐπιδαύρῳ χρονολογίαι ἀφορμὴν ἔχουσιν, οὐχὶ τὴν ἐν Ἀκτιῷ μάχην οὐδὲ τὴν συνθήην χρονολογίαν, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Ἀδριανου εἰς τὴν Ἑλλάδα καθ' ἣν ἐκόπη καὶ μεταλλάθον. ἐν ᾧ καλεῖται ὁ Ἀδριανὸς κτίστης!'. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐπιβε-

βαισι ἐπιγραφῆ τις ἐσχάτως ἀνευρεθεσα καὶ δημοσιευθησομένη προσεχῶς ἐν ἡ φέρεται: «ἔτους Γ τῆς Γραινου Ἀδριανου Καισαρος (ἐπι)δημίας» κτλ. ἐπίσης τεμάχιον ἑτέρας ἐπιγραφῆς ἐν ᾧ ἀναγινώσκειται (ἔτους δεῖνα . . τῆς) Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδημίας» κτλ.

Ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ τοῦ ἐπιγράμματος ἡμῶν ἡ φράσις «ὑπ' ἀρρήτοιον ὄνιροις» ἀντὶ τοῦ «κατ' ὄναρ» γέγραπται, τοῦ τοσοῦτον ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῆς Ἐπιδαύρου συχὰ ἀπαντῶντος. Τὰ ἄνερα ταῦτα ἦσαν «ἀρρητα» ἕνα δευτῆ ἰσως ἡ σπουδαιότης τῆς ὄπτασιος. Ἐν γένει δὲ αἱ ἐν ὄνειροις ἀποκαλύψεις χρησιμον ἦτο βοήθημα τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἱερέων, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἰδία τῶν τῶν ἱκαμάτων.

Ὁ Ἀρχιμευς Πλούταρχος καθήγετο ἐκ τῆς «θεοδὲγμονος ἀθθιδος αἰης» ὅπως ὁ τοῦ ἀγάλματιοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἀναθήτης (ἰδ. κατωτέρω) «Ἀσκάλου ἐκ γαιης» καλεῖται δὲ ἐνταῦθα ἡ Ἀττικὴ θεοδὲγμων ἰσως ἕνεκα τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ τῆς προελθούσης ἐξ Ἐπιδαύρου (Πανσ. 2. 26. 7). Τὸ ἰβητεον «Βρόμιος» ἀνήκει, ὡς γνωστόν, τῷ

(1) Χρονολογίας ἕξιμον ἐξ ἀνεκτότων ἔτι ἐξ Ἐπιδαύρου ἐπιγραφῶν ἰσως τῶν καλοσημένων, τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Petersen ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ πραγματείᾳ «περὶ τῶν ἐξ Ἐπιδαύρου Ἀθηνῶν» (Mith. Tr. II, 11. παγ. III σελ. 309 καὶ 12.) ἀνεγγρασένον καὶ τοῦδε:

τὸ	Β'	ἔτος.	2	(ἔτοςμ. 1883, 88, 24).
»	Γ'	»	3	(24).
»	Ε'	»	5	
»	ΚΓ'	»	23	(33)
»	ΔΓ'	»	33	
»	ΔΖ'	»	37	
»	ΞΓ'	»	63	

»	ΞΖ'	»	67	
»	ΡΑ'	»	101	
»	ΡΠΔ'	»	181	
»	ΡΠΕ'	»	185	(24).

Αἱ χρονολογίαι αὗται ὀρθῶσιν, ὡς τὰ πολλὰ τὸ ἔτος ἐκείνοτε τῷ Ἀπὸκρῆμῳ ἱεροποσάντων ἢ παροροσάντων.

Διονύσω, οὔτινος ὁ Πλούταρχος ἱεροπόλος ἐγένετο καὶ δὴ ἐν Ἀθήναις, ὅθεν καὶ κατήγετο οὗτος. Ἱεροπόλει δὲ τῷ Ἀσκληπιῷ τὸ ΡΠΕ' ἔτος ὡς φαίνεται καὶ ἐξ ἐτέρας ἐπιγραφῆς ἐπὶ βάσεως μικροῦ Ἀσκληπιοῦ ἐχούσης οὕτω:

ΟΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ
ΙΕΡΑΠΟΛΗΣ ΑΣΤΩΣ ΩΤΗΡΙ
ΑΣΚΛΗΠΙΩ ΕΤΟΥΣ ΡΠΕ

Αγαλμάτια Ὑγείας. Τὰ ἐν τῷ πίνακι 11 ἐκατέρωθεν τοῦ Ἀσκληπιοῦ δύο ἀγαλμάτια (ὑψ 0,57, 0,52) εἰκονίζουσιν, ὡς ὁρατόν, Ὑγείας. Ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐλατρεύετο, ὡς γνωστόν, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὁ Ἄντωνῖνος δὲ ἀνφοδόμησε καὶ ταύτην ναόν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πausanίου. Ὅτι καὶ τὰ ἀγαλμάτια ταῦτα ἀναθήματα ἦσαν προκύπτει ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν βάσεων αὐτῶν ἐπιγραφῶν ἐχουσῶν οὕτω:

1

ΤΗΥΓΕΙΑ
ΓΑΙΟΣ
ΙΑΤΡΑ

2

ΛΥΣΙΜΑΧΟΣ ΘΗΜΑΥ
ΤΟΥΣ ΩΤΕΙΡΗΚΑΙ ΤΕΛΕΣ
ΦΟΡΩ

Ἡ λέξις «ἰατρα» ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῶν ἰαμάτων (Ἐφημ. 1883. IV. στίχ. 45. ἴδ. σημ. Καββαδία).

Σημειώσεως χρῆζει ἡ ἀνάθεσις ἐν τῇ ἐτέρᾳ τῶν ἐπιγραφῶν εἰδωλίου Ὑγείας, ταύτην ἅμα καὶ τῷ Τελεσφόρῳ, ἐξηγουμένη διὰ τῆς μεταξὺ τῶν θεῶν τούτων συγγενείας καὶ τῆς ἰαματικῆς αὐτῶν δυνάμεως. Οὕτως ἀπαντᾷ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς ἀνάθεσις τῷ Ἀσκληπιῷ ἅμα καὶ τῇ Ὑγείᾳ ἢ τῷ Ἀσκληπιῷ καὶ τῇ Ἡπιόνῃ. Πλᾶξ δὲ τις τετράγωνος ἐκ σκληροῦ λίθου φέρει καὶ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

ΑΣΚΛΗΠΙΩΚ
ΥΓΕΙΑΚ
ΤΕΛΕΣΦΟΡΩ
ΑΛΕΞΙΠΟΝΟΙΣ
ΑΦΡΙΚΑΝΟΣ
ΟΙΕΡΕΥΣΤΟΒ (1)

(1) Ὁ ἱερεὺς Ἀφρικανὸς ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἐτέρᾳ ἐπιγραφῇ (Ἐφημ. 1883. σ. 88) φερουμένη τὴν αὐτήν, ὡς ἤδη ὑπεδείξαμεν, χρονολογίαν. Περιέργον δὲ εἶνε ὅτι, ὅπως ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐπιγραφῇ ὁ λίθος τὸ δεύτερον ἐχρησιμοποίητο πρὸς ἐγγράφειν τῆς τοῦ Ἀφρικανοῦ ἐπιγραφῆς, οὕτω καὶ ἐν τῇ νῦν δημοσιευομένῃ ὁ λίθος φέρει ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὕψους ἀλλὰ

Τὰ ἀγαλμάτια ταῦτα δὲν διαφέρουσι μὲν οὐσιωδῶς ἀλλήλων, ἐν ταῖς λεπτομερείαις ὅμως παρέχουσι διαφορὰς τινὰς ἀξίας λόγου· καὶ πρῶτον ὅσον εἰς τὴν στολὴν ἀφορᾷ· ἀμφότεραι μὲν φέρουσι ποδῆρη χειριδωτὸν χιτῶνα, ἀλλ' ἡ μὲν φέρει τοιοῦτον διπλοῦν, ἡ ἐτέρα δὲ ἱμάτιον διπλούμενον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου καὶ καλύπτον τὸ κάτω τοῦ σώματος· ἀμφότεραι εἰσὶν ἐξωσμέναι ὑψηλὰ ὑπὸ τοὺς μαστούς. Σπουδαίαν μεταξὺ τῶν δύο διαφορὰν ἀποτελεῖ ἡ θέσις τῶν ὄψεων. Ἐν τῷ πρὸς δεξιᾶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀγαλματίῳ ὁ ὄφις σπειροῦται τρις (περὶ τὸν λαιμὸν διακρίνονται τὰ ἔχνη τῆς τρίτης σπείρας) περὶ τὸ σῶμα, ἐξικνεῖται μέχρι τῆς ὑψουμένης δεξιᾶς χειρός, ἣτις κρατεῖ τοῦτον κάτωθεν τῆς κεφαλῆς, ὅπως τῷ προσφέρει τὴν ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἴσως κρατουμένην τροφήν.

Ἐν τῷ ἐτέρῳ ἀγαλματίῳ ὁ ὄφις ἔχει ὅλως διάφορον θέσιν. Ἀνέρπων ἐπὶ τοῦ δεξιῷ ὤμου σπειροῦται περὶ τὴν κρατοῦσαν αὐτὸν δεξιᾶν χεῖρα καὶ ὑψοῦται ὑπὲρ τὸν ἀριστερὸν μαστὸν πρὸς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα κλίνων, ἣτις προσφέρει ἐπίσης αὐτῷ τροφήν. Αἱ κεφαλαὶ ἀμφοτέρων κλίνουσι ὀλίγον πρὸς τὰ ἀριστερά, ἔχουσιν ὅμως διάφορον τὴν διεύθυνσιν τῶν βλεμμάτων ἀναλόγως τῆς θέσεως τῶν ὄψεων, οὓς τροφοῦσαι ἀπενίζουσι. Τὰ ἀγαλμάτια ταῦτα εἰσὶν ὁμοίας ἐντελῶς τέχνης ἂν καὶ τὰ ἐπὶ τῶν βάσεων αὐτῶν γράμματα δεικνύουσι διαφορὰς τινὰς ὡς πρὸς τὸ σχῆμα.

Αγαλμάτια Ἀθηνᾶς. Τὰ ἐν τῷ πίνακι 12 τρία ἀγαλμάτια τῆς Ἀθηνᾶς, ἀνευρέθησαν ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ ἀνασκαφέντος οἰκοδομήματος διαμερίσματι, εἰς ἱκανὴν ὅμως ἀπόστασιν τὸ ἐν τοῦ ἄλλου. Περὶ τούτων ἔγραψεν, ὡς εἶπομεν, ἡδὴ ἐν τῷ ἐνταῦθα ἐκδιδομένῳ γερμανικῷ περιοδικῷ ὁ καθηγητῆς κ. Petersen. Δίδοντες ὅμως ἡμεῖς ἐνταῦθα ἐν φωτοτυπία τὴν εἰκόνα αὐτῶν, ἀναγκαζόμεθα νὰ προσθέσωμεν τινὰ ὡς πρὸς τοὺς τύπους αὐτῶν.

Τὰ δύο ἐκατέρωθεν τοῦ μεσαίου ἀγαλματία παριστῶσι τὴν Ἀθηνᾶν ἐν κινήσει, ὀρμητικῶς βαίνουσαν καὶ πολεμικὴν, τὸ ἐν τῷ μέσῳ ἤρεμον ταύ-

κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν καὶ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν γράμμασι χρόνων προγενεστέρων:

ΕΥΔΑΜΟΣ ΤΕΛΕΑΣ
ΤΙΜΟΚΡΑΤΙΣ ΤΙΜΩΝΟΣ ΕΡΙΔΑΥΡΙΟΙ
ΤΟΝ ΑΥΤΩΝ ΥΙΟΝ ΤΕΛΕΑΝ
ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΣ ΚΛΑΡΙΩΙ

την και ειρηνικήν. Τὰ δύο ἀσιδιοφόρα ταῦτα τῆς θεᾶς ἀγαλμάτια, καίπερ τοσοῦτον ἐν ταῖς λεπτομερείαις διαφέροντα, ἐποιήθησαν ἕως προφανῶς κατὰ ἓνα κοινὸν τύπον. Ἡ ὁμοιότης δὲ τοῦ τύπου τούτου θὰ ἦτο καταφαντετέρα εἰάν μὴ εἶχον ταῦτα ἀντιθετὸν τὴν φορὰν. Ἐν τούτοις ἔχουμεν ἐν ἀμφοτέροις τὴν αὐτὴν στολήν καὶ ἀκνήν: διπλοῦν πόδηρῃ χιτῶνα, ζώνην περὶ τὴν ὀσφύν, ἱμάτιον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, αἰγίδα μετὰ γοργονείου καὶ ἀσπίδα ἐν τῇ ἀριστερῇ χειρὶ τὴν αὐτὴν πλαστικὴν κίνησιν καὶ ὀρμὴν τέλος τὸ αὐτὸ νόημα τοῦ τύπου ὡς θὰ ἰδωμεν ἐν τοῖς εἰξῆς. Ἡ σπουδαία μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀγαλματίων διαφορά, ἐγκνέται ἐν τῇ στάσει καὶ διατάξει τῆς κεφαλῆς καὶ τῇ θέσει τῆς δεξιᾶς χειρός. Σημειωτέον ἕως ἐν πρώτοις ὅτι τοῦ ἐτέρου τούτων, τοῦ τὸ ἀκόσμητον ἀττικὸν κράνος φέροντος, ἡ κεφαλὴ ἦν ἔνθετος ὡς καὶ ἡ δεξιὰ χεὶρ ἐποιήθησαν ὁ ἴσως ὑπὸ ἄλλου τεχνίτου, ὡς μαρτυρεῖ τοῦτο ἡ ἀκόμψος καὶ ἀέχρους ὄλιος τῶν μετῶν τούτων ἀρμογῇ, ἰδίᾳ δὲ τῆς χειρός, ἥτις καὶ κακότεχρος ἄμα εἶνε, μικρὸν ἀληθῶς ῥοπάλου διαφέροντα. Ἐν τούτοις διαφορὰ καὶ ἀρχικῶς ὑφίστατο ἄλλ' ἕως τοιαῦτα ὅποια δεῖον μετῶν ἢ ἀποδοθῶσιν εἰς ὑποκειμενικὰ τῶν χειρωνακτικῶς ἐργαζομένων τῆς Ἐπιδαύρου τεχνιτῶν τροποποιήσεις, ἡ εἰς διαφοράς τοῦ τύπου ἂν ἀπεπλάτταντο ἢ ἐμιμοῦντο.

Αἱ Ἀθηναὶ αὐταὶ ἡγούναται προφανῶς τοῦ λαοῦ αὐτῶν εἶνε αἱ ἀρχηγοὶ τούτου αἱ θαρρύνουσαι αὐτὸν εἰς τὴν μάχην. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ στροφή τῆς κεφαλῆς τῆς μῆς πρὸς τὰ ὀπίσω, ὡσεὶ ἵνα παρατρύνη τοὺς κατόπιον αὐτῆς, καὶ ἡ ὕψωσις τῆς

δεξιᾶς χειρός τῆς ἐτέρας, τῆς προπορευομένης καὶ οἰοῖται ἐμπνευστής. Ὁ τύπος οὗτος τῶν ἡγουμένων, οὕτως εἶπεν, Ἀθηναίων δὲν εἶνε ἄγνωστος οὐδὲ σπάνιος. Ἐπὶ Ῥωμαϊκῶν νομισμάτων τῶν Ἀθηναίων τῶν αυτοκρατορικῶν χρόνων ἐπαναλαμβάνεται οὗτος «μετὰ μικρῶν παραλλαγῶν» (πρὸβλ. Boulé: *Monn. d'Ath.* σελ. 290. — Müller-Wieseler d.d.a. k. II 216. 6' Text. καὶ Petersen *ἔνθ. ἀνωτ.*). Ὁ αὐτὸς δὲ τύπος τῆς Ἀθηναῖς φέρεται καὶ ἐπὶ λίθου γεγλυμένου δημοσιευθέντος τὸ πρῶτον ὑπὸ Gerhard (ἰδ. Müller-Wieseler *ἔνθ. ἀνωτ.* 216 c.). Ἡ θεὰ ἰσταμένη ἐπὶ βάσει καὶ ὑπὸ ναίσκον εἰκονίζεται ἀκριβῶς κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον τῶν ἡμετέρων ἐξ Ἐπιδαύρου φάνεται δὲ ὅτι ὁ τύπος οὗτος ἦτο οὐχὶ σπάνιος κατὰ τοὺς τελευταίους ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἐπὶ τοῦ κράνους τῆς πρώτης τῶν Ἀθηναίων ἡμῶν φέρεται κόσμος ὁμοιος πρὸς ἐκεῖνον τοῦ κράνους τῆς τοῦ Φειδίου παρθένου τούτου ἵτις σφίγξ ἐν μέσῳ δύο γρυπῶν τὸ δάνασμα δὲ τοῦτο ἐπὶ τύπου τοσοῦτον διαφόρου τοῦ τῆς παρθένου δέκνουν ἡμῶν μετ' ὀπίσθης ἐλευθερίας εἰργάζοντο οἱ χειρωνακτικῶν τεχνιτῶν τῶν ρωμαϊκῶν τούτων χρόνων. Ἐπὶ τοῦ κράνους τῆς ἐτέρας Ἀθηναῖς, οὐδεὶς σώζεται ἵν' ὁ κόσμος, ἔνθετος ἂν καὶ ἐκ ξένης ὕλης. Χρῶμα δὲ ἐρυθρὸν διακρίνεται εἰσέτι ἐνιαχοῦ τῶν δύο τούτων ἀγαλματίων καὶ κυρίως ἐπὶ τῶν ἀσπίδων.

Αἱ Ἀθηναὶ ἡμῶν δὲν θὰ παρεῖχον πολλὰς δυσχερείας ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ τύπου αὐτῶν, εἰάν μὴ ὑπῆρχον αἱ ἐπὶ τῶν βάσεων αὐτῶν ἐπιγραφαὶ ἄλλ' ἐπὶ μὲν τῆς βάσεως τοῦ μείζονος ὕψ. 0,72 ἀγαλματίου φέρεται ἡ ἐπιγραφή:

Α Θ Η Ν Α Ι Υ Γ Ε Ι Α - Ο Ι Ε Ρ Ε Υ Σ Τ Ο Υ Σ Ω Τ Η Ρ Ο Σ Α Σ Κ Λ Η Π Ι Ο Υ
Μ Α Ρ Ι Ο Υ Ν Δ Α Δ Ο Υ Χ Ο Σ Τ Ο Ρ Π Α

ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ ἐτέρου ὕψ. 0,64:

... Ρ Ο Σ Τ Α Γ Η Α Λ Ε Ξ Α Ν Δ Ρ Ο Σ Τ Η Ν Α Θ Η Ν Α Ι Α Ν Τ Η Α Ρ Τ Ε Μ Ι Δ Ι Ο Σ

Ὁ κ. Petersen ἀναγινώσκει τὸν δεῦτερον στίχον τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς οὕτω: Μάρ(κος) Ἰού(νιος) Δαδοῦχος τὸ ΡΠΑ'. Διαβάνει δηλ. τὸ Δαδοῦχος ὡς τὸ κύριον ὄνομα τοῦ ἱερέως, κατ' ἀνα-

λογίαν ἐτέρας ἐπιγραφῆς (Ἐφημ. 1885 σελ. 165) ἐν ᾗ ἡ λέξις Δαδοῦχος ἡρμηνεύθη κατ' ἀνάγκην ὑπὸ τοῦ κ. Καββαδίου καθ' ὅμοιον τρόπον, ἅτε ἐλλείποντος πάντῃ ἐκεῖ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱε-

ρέως: «ὁ ἱερεὺς τοῦ σωτήρος Ἀσκληπιοῦ Δαδοῦχος κατ' ὄναρ». Ἐνταῦθα ὅμως ἢ ἀμέσως πῶ ὀνόματι ἐπομένη χρονολογία ἀμφιβολίας ἐγείρει περὶ τῆς ἐρμηνείας ταύτης. «Δαδοῦχος τὸ ΡΠΑ'» θὰ ἐνοεῖτο μᾶλλον ἂν ἐξελαμβάνετο ἀντὶ τοῦ τοσοῦτον συχνὰ ἀπαντῶντος «πυρφόρος» ἢ «πυροφορήσας» τὸ δεῖνα ἔτος—καὶ ὅμως ἢ ἐρμηνεία τοῦ κ. Petersen φαίνεται κατ' ἀνάγκην καὶ ἐνταῦθα ὀρθή.

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ πράγματα παρέχει ἐπίσης ἢ εἰς τὴν Ἀθηναῖν-Υγείαν τοῦ ἀγαλματίου ἀνάθεσις: ὡς γνωστὸν ὁ τύπος τῆς τοῦ Πύρρου ἐν Ἀκροπόλει Ἀθηναῖς-Υγείας δὲν εἶνε μὲν μετὰ βεβαιότητος γνωστός, ἐξ ὧν ὅμως περὶ τούτου ἤδη ἐγράφησαν, θετικῶς προκύπτει ὅτι εἰκονίζετο ἢ θεὰ ἐν ἡρέμῳ στάσει, θεμελιωδῶς διαφόρῳ τῆς τῶν προκειμένων δύο ἐξ Ἐπιδαύρου Ἀθηναίων. Ὁ κ. Petersen ἐν τῇ πραγματεία αὐτοῦ εἰς πολλὰς καὶ σοφὰς κατέφυγεν ὑποθέσεις, ὅπως ἀνεύρη σχέσιν τινὰ, ἔστω καὶ μικράν, τῆς ὀρμητικῆς ταύτης Ἀθηναῖς πρὸς τὴν Ἀθηναῖν-Υγείαν. Ἀπέδειξε τὸν τύπον τῆς Ἀθηναῖς ταύτης παρεμφερῆ πρὸς τὸν συνήθη τῆς νεογενοῦς Ἀθηναῖς. Ὑπέδειξεν, τῇ βοήθειᾳ τῶν ἐπὶ τῶν βάσεων ἐπιγραφῶν, σχέσιν τινὰ τῆς τοιαύτης Ἀθηναῖς πρὸς τὸν ἐπὶ κηύσεσι καὶ τόκοις ἰαματικὴν δύναμιν ἔχοντα Ἀσκληπιὸν καὶ κατέληξεν ἐπιλέγων «Ἐάν τις ἐν νῶ εἶχεν Ἀθηναῖν, ἥτις ὑγιᾶ τόκον ἢ καὶ ἀπλῶς ὑγείαν παρεῖχε, καὶ ἐζήτει τύπον κατάλληλον, αὐτοκλήτως θὰ ἐπήρχετο αὐτῷ, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ὁ τῆς νεογενοῦς Ἀθηναῖς, ὁ ἐκ τῆς συνθέσεως τοῦ Φειδίου ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ αἰετώματος τοῦ Παρθενῶνος πασίγνωστος». Δι' ὁμοίων εὐφυῶν μὲν ἀλλὰ καὶ τολμηρῶν ὑποθέσεων ἀνευρίσκει ὁ κ. Petersen σχέσιν τοῦ τύπου τῆς δευτέρας ἡμῶν Ἀθηναῖς, πρὸς τὸν τῆς Ἀθηναῖς τοῦ δυτικοῦ αἰετώματος τοῦ Παρθενῶνος.

Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ζητηθῇ τοσοῦτον μακράν ἢ ἐρμηνεία τῆς παραδόξου ταύτης τῆς θεοῦ ἐπικλήσεως.

Ὡς ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνευρεθέντων ἀγαλματίων (τῶν ἀντικαταστησάντων ἐκεῖ τὰ ἀλλαχοῦ πῆλινα ἀγαλμάτια, ἐξ ὧν ἐν καὶ μόνον ἀνευρέθη ἐσχάτως) ὀφείλει τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐργαστήριον καὶ ἀποθήκη τῶν χειρωνακτικῶς ποιουμένων ἀγαλματίων τού-

των, ἅτινα πωλούμενα ἐχρησίμευον ὡς ἀναθήματα. Ὁ ἀναθέτης ἠγόραζεν τὸ ἀγαλμάτιον, ἐχάρασεν τὴν ἐπιγραφὴν καὶ τὸ ἀφιέρου. Ὁ τὴν Ἀθηναῖν-Υγείαν ἐν νῶ ἔχων ἀναθέτης ἠδιαφόρει διὰ τὸν τύπον τῆς διδομένης αὐτῷ Ἀθηναῖς δῆθεν Ὑγείας ὅν ἴσως καὶ ἠγνόει παντάπασι, ὅπερ πιθανώτατον λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἐποχῆς τῆς ἀναθέσεως καὶ τοῦ ὅτι οἱ ἀναθέται ἦσαν, ὡς τὰ πολλὰ, ξένοι, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν.

Μεταξὺ τῶν τελευταίως ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν εἶνε καὶ ἡ ἐξῆς ἐπὶ σκληροῦ λίθου ὕψ. 0,35. πλ. 0,18.

Α Θ Α Ν Α Σ Α Ρ Χ Α
Γ Ε Τ Ι Δ Ο Σ
Ι Ε Ρ Ο Κ Λ Η Σ Χ Α Ρ Ι
Κ Λ Ε Ο Υ Σ Π Υ Ρ Ο
Φ Ο Ρ Η Σ Α Σ Ε Π Ι
Ι Ε Ρ Ε Ω Σ Χ Α Ρ Ι Κ Λ Ε
Ο Υ Σ Τ Ο Υ Μ Ε Ν Α Ν
Δ Ρ Ο Υ

Εἶνε ἡ πρώτη αὕτη ἐπιγραφὴ ἣτις γνωρίζει ἡμῖν ὅτι ἡ Ἀθηναῖς ἐλάτρευετο ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπὸ τὴν ἐπικλήσιν ἀρχηγέτις: αὐτόκλητος δὲ ἐπέρχεται ἢ ἰδέα ὅτι τὰ ἀναθηματικά ταῦτα τῆς θεοῦ ἀγαλμάτια τὸν τύπον ἀναπαριστῶσι Ἀθηναῖς τινος λατρευομένης ἐκεῖ ὑπὸ τὴν ἐπικλήσιν ἀρχηγέτιδος. Καὶ εἶνε ὁ τύπος περίπου, ὁ ἀπαντῶν ἐν νομίσμασι τῶν Ἀθηναίων (Beulé ἐνθ. ἀνωτ. 387).

Καὶ δὲν συμφωνεῖ μὲν ἐντελῶς ὁ τύπος οὗτος τῆς Ἀθηναῖς πρὸς τὸν παραδεδεγμένον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀθηναῖς ἀρχηγέτιδος, ἥς τὸ ἀγαλμα, κατὰ τὸν σχολιαστὴν τοῦ Ἀριστοφάνους (ἀρ. 515) «γλαῦκα εἶχεν ἐν τῇ χειρὶ» βέβαιον ὅμως εἶνε ἐξ ἄλλου ὅτι ἡ περὶ τοῦ ἀγάλματος εἰδησις αὕτη τοσοῦτον ἰσχνή εἶνε καὶ ἀνεπαρκής, ὥστε οὐδὲν θετικὸν προκύπτει περὶ τοῦ ἀγάλματος αὐτοῦ, ὡς ἤδη ὑπὸ πολλῶν ἀπεδείχθη. Ἡμεῖς δὲν τολμῶμεν μὲν νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ὁ τύπος τῶν ἡμετέρων ἀγαλματίων πάντως ὁ τῆς ἀρχηγέτιδος εἶνε, πεποιθᾶμεν ὅμως ὅτι ἐν Ἐπιδαύρῳ ὁ κύριος τύπος ἐξ οὗ προήλθον, δι' αὐθαιρέτων τροποποιήσεων τῶν τεχνιτῶν οἱ προκειμένοι τύποι τῶν ἀγαλματίων ἡμῶν, ἦτο ὁ τῆς ἀρχηγέτιδος. Σημειωτέον ὅτι τὴν γλαῦκα, ἦν, ὡς παραδέδοται, ἐν τῇ χειρὶ ἐκράτει

τὸ ἀγάλμα τῆς ἀρχηγέτιδος, πιθανὸν νὰ ἔφερε τὸ ἀγαλμάτιον τῆς δευτέρας ἡμῶν Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῆς βάσεως ἐνθα, πρὸ τοῦ δεξιῦ ποδὸς κοιλότης τις σάκεται κυκλοτερῆς μετὰ τοῦ ἤλου τοῦ συγκρατούμενου τὸ ἀπολοσθὲν ἀντικείμενον. Ὁ κ. Petersen ὑποθέτει ἐνταῦθα τὴν ἐλαίαν—ὅπως ἐν τῇ παρὰ τῷ ἀριστερῷ ποδὶ τετραγώνῳ τῆς βάσεως μικρᾷ κοιλότητι τὸ δόρυ τίθησι τὸ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς δῆθεν κρατούμενον· ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶνε δυνατόν, καθόσον τὸ ὑπὸ τὴν ἀσπίδα προέξον ἰμάτιον κωλύει τοῦ νὰ φθάσῃ τοῦτο μέχρι τῆς βάσεως, ἀλλως καὶ ἡ χεὶρ εἶνε κλειστή. Ἴσως δὲ ἐνταῦθα ἠδύνατό τις νὰ ὑποβῆσθαι τεθείσαιν ἀρχικῶς τὴν ἐλαίαν ἢ κλάδον αὐτῆς ἐκ μεταλλοῦ, ὅπως ἔχει δηλ. ἀκριβῶς τὸ ἀθηναϊκὸν νόμισμα (Müller-Wieseler ἐνθ. ἀνωτ. 216 β') τὸ τύπον παρέχοντα τῆς Ἀθηνᾶς ἀδιὰριλονεικῆτος ὁμοίον τῷ τῆς ἡμετέρας.

Τὴν ἐπιγραφὴν τῆς δευτέρας ἡμῶν Ἀθηνᾶς συμπληροῦ πάνυ ὀρθῶς ὁ κ. Petersen οὕτω:

Θεοῦ προσταγῇ Ἀλιέξανδρος τὴν Ἀθηναίαν τῆ Ἀρείμιδι.

Τὸν ἀναθέτην Ἀλιέξανδρον ἔχομεν καὶ ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ μικρᾷς κυκλοτεροῦς βάσεως Ἀσκληπιοῦ:

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΣΚΛΗΠΙΩ

Τὸ τρίτον τὸ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πίνακος 12 ἀγαλμάτιον τῆς Ἀθηνᾶς (ὑψ. 0,49) οὐδὲν ἔχει, ὡς εἴπομεν, τὸ κοινὸν πρὸς τὰ δύο ἄλλα τῆς θεᾶς εἰδοῖαι. Εἰκονίζεται αὕτη ἡμέρας, ποδῆρα φέρουσα ἰξωσμένον διπλοῦν χιτῶνα, στηριζομένη ἐπὶ τοῦ δεξιῦ ποδός. Ἡ ἐνθετος κεφαλὴ φέρει κράνος ἀτικόν, ὑπὸ τὸ ὁποῖον καταπίπτει ἡ κόμη εὐρετα ἐπὶ τῶν ὤμων. Ἡ ἡμέρας στάσις τοῦ ἀγαλματίου τούτου, ἐνθυμίζει τὸν τύπον ἔχεινον τὸν προελθόντα ἐξ ἀτελῶν μιμησῶν τῆς Ἀθηνᾶς παρθένου (ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ κ. Petersen) πλητίζεσι δὲ μάλλον αὕτη ἀληθῶς πρὸς τὸν τύπον τῆς Ἀθηνᾶς—Υγιείας τοῦ Πύρρου. Ὅμοιον περὶ τοῦ ἀγαλμάτιον εὐρίσκειται πρὸ πολλοῦ ἐν τῷ κεντρικῷ Μουσείῳ. Ἐπὶ τῆς μὴ συμφυοῦς βάσεως τοῦ ἡμετέρου ἀγαλματίου, τῆς ἐκ λίθου ὑπομέλανος πεποιημένης φέρεται ἡ ἐπιγραφὴ:

Πατροκλα(σιγνήτην) Ἀσκληπιῷ ἑσάτ'
Ἀθήνην
Ἀσκάλου ἐκ γαίης σῶστρα φέρων γε-
νέθλις
... (ἐπὶ ἱερῶς Αἴρ. Νικηράτος.

Οὕτω κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ κ. Petersen, ἤτις ταύτην ἔχει τὴν ἑλληνισμῶν, δεῖ τὸ ὄνομα τοῦ ἀναθέτου λείπει πάντῃ, καθ' ὅσον ὁ κ. Ρ. ἐρμηνεύει τὸ γενέθλις ὡς οὐσιαστικὸν ὄνομα ἀποδιδόμενον εἰς τὸ σῶστρα. Ἄλλ' ὁ σεβαστὸς καθηγητῆς κ. Κουμανούδης παρατήρησεν ἡμῖν ὅτι «τὸ γενέθλις εἶναι κύριον ὄνομα ἀνδρῶς κατ' ὀνομαστικὴν πτώσιν ἀντὶ Γενέθλιος, ὡς πολλὰ τοιαῦτα γνωρίζονται οὕτως ἀποκεκομμένα. Γενέθλιος δὲ σοφιστῆς ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις τοῖς μ. Χρ. ἀναφέρεται παρὰ Σουίδα καὶ ἀλλαχοῦ, ἐκ Πέτρας τῆς Πλακαστίνης, καὶ ἴσως δὲ εἶναι ἀσχετος πρὸς τὸν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης». Ἡ λέξις σῶστρα κατ' ἀναλογίαν τῆς ὁποίας ἐποιήθη καὶ ἡ λέξις ἱατρα εἶνε συγχὴ καὶ παρὰ πέζογράφος.

Ἄγαγμα Ἀφροδίτης. Τὸ ἐν τῷ πίνακι 13 δημοσιευόμενον ἀγάλμα τῆς Ἀφροδίτης εἶνε ἐν τῶν τεσσάρων μεγάλων ἀγαλμάτων τῶν εὐρεθέντων, ὡς εἴπομεν, ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθυσῇ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ λουτρῶν. Τὸ ἀγάλμα ὑψ. 1,31 μ. ἀνευρέθη ἀνευ βάσεως καὶ ποδῶν, ἐλλείπει δὲ τούτου καὶ ὁ δεξιὸς βραχίον. Ὁ ἀριστερὸς πῆγξ μετὰ τῆς χειρὸς, ἐνθετος ὢν καὶ φέρων τετράγωνον ὄπην διὰ τὴν διὰ σιδήρου σύνδεσιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ σώματος, ἀνευρέθη μετὰ τῆς κεφαλῆς πλησίον μὲν τοῦ σώματος, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλο στρώμα γῆς, ἐξ οὗ προήλθεν ἐπὶ τοῦ ἀγάλματος ὁρατὴ διαφορά τις τοῦ χροματός.

Ἡ θεὰ φέρει ἐπὶ τῶν βραχιῶνων κομδούμενον λεπτὸν διαφανὴ ποδῆρα χιτῶνα, γυμνὸν καταλείποντα τὸ δεξιὸν στήθος, ἰμάτιον δὲ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου διπλοῦμενον καὶ περιβάλλον τὸ κάτω τοῦ σώματος οὕτως, ὥστε νὰ μὴ καλύπτηται ἡ ὑπὸ τὸν διαφανὴ χιτῶνα καλλιπρεπῆς τῆς θεᾶς μορφή.

Ἡ ὁμοιότης τοῦ ἀγάλματος τούτου πρὸς τὸν τύπον τῆς Ἀφροδίτης τῆς καλουμένης «γενετέρας» ἢ τὸ ὠραιότερον καὶ καλλιτεχνικώτερον ἀντίτυπον εἶνε τὸ ἐν Λουβρῳ, τὸ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην γνωστόν, (Clarac III. Π. 3. 1449—Müller-Wie-

seler ἔνθ. ἀνωτ. 11. 263) ἐκδηλοῦται ἅμα τῇ ὄψει. Τὸ περιλάλητον τοῦτο τοῦ Λούβρου ἀγάλμα ἐθεωρήθη τὸ πρῶτον, ὡς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀρκεσιλάου ποιηθὲν τῇ ἐντολῇ τοῦ Καίσαρος (Πλ. 35. 156) διὰ τὸν κτιζόμενον τότε ναόν. Ἐκλήθη δὲ γενέτειρα ἕνεκα τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ τύπου τούτου ἐπὶ Ῥωμ. νομισμάτων ἐπὶ τῶν ὁποίων ὀνομάζεται αὕτη «Venus Cenetrix». Τὰ νῦν ὁμοῦς ἐγκατελείφθη παντάπασιν ἢ ὑπόθεσις αὕτη διὰ τε τὸν λόγον ὅτι ἡ ἐπίκλησις αὕτη τῆς θεᾶς καὶ ἐπὶ ἄλλων φέρεται τύπων τῆς Ἀφροδίτης, ὅπως διαφόρων, ἀλλὰ καὶ διότι ἀπεδείχθη πειστικῶς ὅτι τὸ πρωτότυπον τοῦ ἐν Λούβρῳ ἀγάλματος κατὰ αἰῶνας ἀρχαιότερον ἦτο τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀρκεσιλάου. Ὑπὸ τινων ἀπεδόθη τὸ πρωτότυπον εἰς τὸν Ἀλκαμένην καὶ ὑπετέθη ὅτι πρόκειται περὶ τῆς Ἀφροδίτης, δι' ἧς ὁ τεχνίτης οὗτος τὸν Ἀγοράκριτον ἐνίκησε. Βέβαιον ὁμοῦς εἶνε μόνον, ὅτι τὸ ἔργον ἐποιήθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ὑπὸ ἀττικοῦ γλύπτου.

Τὸ ἡμέτερον ἀγάλμα εἶνε ἐξ ἅπαντος ἐν τῶν πολλῶν κατὰ τοὺς Ῥωμ. χρόνους ἀντιτύπων τῆς σεμνῆς ταύτης Ἀφροδίτης, εἶνε δὲ καὶ ἡ ὁμοιότης τούτου πρὸς τὸ ἐν Λούβρῳ, ὡς εἴπομεν, ἰκανῶς αἰσθητή. Οὐ μόνον ἐν τῇ χρήσει τοῦ διαφανοῦς χιτῶνος καὶ τῇ γυμνώσει τοῦ ἡμίσεος τοῦ στήθους εἶνε αὕτη καταφανής, ἀλλ' ἐξόχως ἐν τῇ κεφαλῇ, ἧς ἡ στρογγυλότης τοῦ προσώπου, ἡ διάταξις τῆς κόμης τῆς στεφούσης ἐπιχαρίτως τὸ μέτωπον καὶ ἡ ἀκκιστικὴ αὐτῆς κλίσις πρὸς τὴν ἑτέραν τῶν χειρῶν, τὴν τὸ μῆλον φέρουσαν, κατάδηλος τυγχάνει.

Παραλλαγαὶ ὁμοῦς ὑπάρχουσι καὶ ἐνταῦθα ἐν ταῖς λεπτομερείαις τῶν δύο ὑπὸ σύγκρισιν τύπων, οὐχὶ μικραί. Ἡ ἡμετέρα Ἀφροδίτη ἔχει τὸ δεξιὸν στή-

θος γυμνόν, ἀντὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὅπερ ἔχει ἢ τοῦ Λούβρου καὶ ἄλλα ἀντίτυπα. Οὐδὲ ἐφάπτεται «ἄκροις δακτύλοις τῶν κροσσῶν τῆς ἀμπεχόνης» ὡς ποιεῖ ἢ τοῦ Λούβρου, τοῦναντίον στρέφεται αὕτη περὶ τὸν ἀριστερὸν ὦμον ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν καταπίπτουσα. Ἡ κλίσις τῆς κεφαλῆς δὲν γίνεται πρὸς τὰ ἀριστερά, ἀλλὰ πρὸς τὰ δεξιά, ὅπως καὶ ἡ γύμνωσις τοῦ στήθους. Ἐπίσης δὲ ἡ δεξιὰ χεὶρ ἐκράτει τὸ μῆλον· διότι πάντως ἢ ἀπολεσθεῖσα χεὶρ θὰ ἔφερε μῆλον ἐν τῇ παλάμῃ. Σπουδαία ὁμοῦς διαφορὰ μεταξύ τῶν δύο Ἀφροδιτῶν τούτων εἶνε ὅτι ἡ τῆς Ἐπιδαύρου ἔφερε ξίφος καὶ ἴσως καὶ δόρυ ἐν τῇ ἀριστερᾷ. Τὸ στήθος περιθεῖ λοξῶς τελαμῶν ἀπολήγων ἐκεῖ ἔνθα ἀνέρχεται τὸ ἱμάτιον καὶ ὅπου ὀπὴ ὁρατὴ ἔτι εἰς ἔνθεσιν ἐχρησίμευεν τῆς ἐκ μετάλλου τούτου λαβῆς. Ἡ παραλλαγή αὕτη τοῦ τοσοῦτον ἐν τοῖς Ῥωμ. χρόνοις ἀρεστοῦ τύπου τούτου τῆς Ἀφροδίτης ἐπῆλθε φαίνεται ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ὡς βεβαιοῦται καὶ ἐκ παραστάσεων παρεμφερῶν τῆς Ἀφροδίτης ἐπὶ δακτυλιολίθων, ὅπου ἡ θεὰ φέρει ὄντως τὸ ξίφος (πρβλ. Cades 7. Π. 76). Ἡ διὰ ξίφους κόσμησις τῆς Ἀφροδίτης προὔκαλεσε πάντως καὶ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δόρατος τῇ θεᾷ. Διότι βεβαίως ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἐκράτει τὸ δόρυ, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς διὰ τῶν ἐλαφρῶς κλειομένων δακτύλων ὀπῆς.

Ἐν τούτοις οὐδεὶς πιστεύομεν θὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἡ ἐξ Ἐπιδαύρου Ἀφροδίτη αὕτη τὸν αὐτὸν τύπον ἐκεῖνον ἀναπαριστᾷ τῆς σεμνῆς Ἀφροδίτης, τὸν διὰ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Λούβρου καὶ δι' ἄλλων ἀντιτύπων γνωστόν.

Ἰανουάριος 1887.

B. ΣΤΑΗΣ

ΚΕΦΑΛΗ ΕΞ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ

(Πίναξ 10)

Ἡ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ 10^ῳ Πίνακι τοῦ προηγούμενου Τεύχους κατ' ἐνώπιον καὶ ἐν καταγραφῇ εἰκῶν ἀναπαριστᾷ κεφαλὴν (1) εὑρεθεῖσαν ἐν Ἐλευ-

(1) Ὑψος προσώπου 0,22 πλάτος κατὰ τὰ ζυγωματικά ὀστᾶ 0,17. Ἀπόστασις τῶν ἔξω γωνιῶν τῶν ὀφθαλμῶν ἀπ' ἀλλήλων 0,105, ἀπόστασις τῶν ἔσω γωνιῶν 0,04, ὕψος ῥινός ἀπὸ τῶν γείσων τῶν ὀφρύων

σῖνι τὸ φθινόπωρον τοῦ προπαρελθόντος ἔτους (1885) σκαπτομένου τοῦ χώρου ἐκεῖνου τοῦ ὑπὸ τὸν σπη-
 ἔως τῆς ἄκρας 0,08, ὕψος μετώπου 0,05, πλάτος στόματος 0,06, πλάτος λαμποῦ 0,16, περιφέρεια αὐτοῦ κατὰ τὴν βίζαν 0,56, ὕψος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ πηγουνίου ἕως τῆς ἀρχῆς τοῦ θώρακος 0,14, περιφέρεια κρανίου μεγίστη 0,85. Μῆκος τοῦ θώρακος 0,41 πλάτος αὐτοῦ τὸ μέγιστον 0,21 ὕψος τοῦ ὄλου λίθου 0,49.

ΕΘΝΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΡ 1895

ΠΙΣΑΕ II

Antiquaria "Atenas" - Portugal

ΑΓΓΛΜΑΤΙΑ ΕΞ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Κυριακή, 14/05/2024 10:00:00

ΑΓΓΛΜΑΤΙΑ ΕΞ ΕΡΙΔΑΥΡΟΥ

Φωτοτυπία Ἀδελφῶν Γουλαϊδῶν

ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΕΞ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ